

## *První den*

Pawiak,<sup>1</sup> cela číslo čtyřicet čtyři. Jedna ze spoluvězeňkyň mi vykládá karty. „Říkají“ cosi o úředních osobách, cestě, utrpení... Všichni v cele napjatě hledí na naši kartářku. Obestírají nás jen ty nejhorší předtuchy. Každý dospívá k jednomu a témuž závěru: transport do Osvětimi.

Člověk, který nikdy nebyl v base, by se nad tím strachem ze změny mohl podívat. Vždyť přece každý ví, že i v Pawiaku se den co den popravuje, že brutální bití vězňů je tu na denním pořádku a že blechám tady nikdo neunikne. Tak proč mít panickou hrůzu z transportu?

Protože někdy, když se rozhostilo ticho, doléhalo zvenčí do Pawiaku vzdálené skřípání a zvonění tramvají, zvuky tepajícího města. Šlo sem propašovat moták z domova, od milého. V Pawiaku nás bili, ale bili nás ve Varšavě, a ten fakt nám pomáhal snášet bití o něco lépe. A i když žádná z nás, kterou sem zavřelo Gestapo,<sup>2</sup> nedoufala, že se ještě ně-

---

1 Během nacistické okupace se tato předválečná varšavská vyšetřovací věznice, stojící v Paví ulici (Pawia), stala největším vězením Gestapa na polském území. Z více než sta tisíce vězňů bylo několik desítek tisíc zavražděno a více než šedesát tisíc odesláno do koncentračních táborů, zejména Osvětimi-Březinky.

2 Gestapo (*Geheime Staatspolizei*, Tajná státní policie), jež vzniklo v roce 1933 a existovalo až do pádu nacistického režimu, se zabývalo potíráním veškeré politické opozice a kontrarozvědnou činností. Prakticky stálo nad zákony,

kdy dostane na svobodu, stačilo nám vědomí toho, že odsud byl krok k té... svobodě. Jakmile nás odvezou... je konec, utrum. Na obzoru nic než... Osvětím. Zkoušely jsme si ji představit. Měly jsme každá vlastní představu, utvořenou z útržků tu a tam zaslechnutých zvěstí. Ani jedna z nás nevěděla, jaké je to tam doopravdy, a nechtěla to vědět.

Ale o jednom jsme nepochybovaly – že odtamtud není návratu!

Kartářka zaregistrovala napětí v cele a pokračovala ve čtení z umaštěných karet. Cesta mezi zdi... a utrpení mezi nimi. A co bylo zvláštní – všem vycházelo totéž... Vykladačka do nás s gustem zasévala hrůzu, zálibně pozorovala, jak na nás věštba působí.

V cele zavládlo ticho. Ale jakoby v odpověď na ně zarachotily klíče. Dveře se otevřely a v nich stanul esesák<sup>3</sup> zvaný Vykulenec – jeden

---

neboť proti jeho rozhodnutím nebylo soudní odvolání. Neblaze proslulo bezohledným terorem a brutalitou a bylo nenáviděné zejména na okupovaných územích. Po válce je norimberský tribunál prohlásil za zločineckou organizaci, mající podíl na nacistických zločinech proti lidskosti a válečných zločinech.

3 Tedy příslušník SS (*Schutzstaffel*, Ochraný oddíl), organizace ve službách Adolfa Hitlera a NSDAP (*Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei*, Nacionálně socialistická německá dělnická strana). Vznikla roku 1925 jako stranická bezpečnostní formace, užívaná i k boji s německými komunisty a sociálními demokraty, případně k eliminaci vnitrostranických konkurentů (tzv. Noc dlouhých nožů). Po Hitlerově převzetí moci v lednu 1933 význam SS rostl a v průběhu čtyřicátých let se staly nejdůležitější institucí režimu. Soustřeďovali se v ní nejfanatictější nacisté, jejichž fanatismus byl ještě špičkami v čele s Himmlerem posilován prostřednictvím tajemných rituálů. SS nesly odpovědnost za vytvoření a řízení systému vyhlazovacích táborů, za zločiny genocidy spáchané na Židech, Romech a slovanských národech, za vyvražďování fyzicky a mentálně postižených lidí, za nelidské lékařské experimenty, za organizování otrocké práce a mnoho dalších zločinů. Ačkoli se SS ve své ideologii odkazovaly na tradice středověkých rytířských řádů, každodenní praxe (nejen v koncentračních táborech) dokazovala, že proklamace o rytířskosti byly od počátku zcela falešné a že jednání esesáků, pasoucích se na utrpení bezbranných obětí, mělo naopak všechny rysy zákeřné zbabělosti.

z postrachů Pawiaku. Obličej toho člověka věstil jenom smrt. Naše předtuchy a slova kartářky se potvrdily. Zazněla jména. Moje padlo jako třetí. Jako stroj jsem vyšla z cely, doprovázená bolestnými vzdechy ostatních. Bylo to tu. Vedle mě stála Zosia, bledá, se sinalými rty. Pokusila jsem se o úsměv.

„No co, to ještě neznamená smrt.“

„Myslíš? Možná ne, ale určitě to znamená muka, a to je horší.“

„Snad sis nemyslela, že tě pustí. I tam lidi žijí, koneckonců pojedeme tam spolu, to je nejdůležitější. Vzchop se, holky se na tebe dívají, netvař se smutně.“

„Máš pravdu... to já jen tak... v první chvíli. Psali mi přece z domova, že dělají, co můžou, aby...“

„A tys věřila, že se to povede?“

„Trochu jsem si dělala iluze.“

„Tak si je dělejme i dál. Namlouvejme si, že přežijeme, ostatně drobet to závisí i na nás.“

„Řekla bych, že naopak hodně.“

Vyhrkla to automaticky.

„Usměj se.“

Zosia poslechla, na rtech jí zahrál opravdový úsměv. V tu chvíli prošel kolem Vykulenc. Podíval se na ni tak, že jsem hned věděla, že ji praští. V jeho pohledu byl ale také údiv. Máchnul rukou a kráčel dál.

Nahnali nás do transportní cely. V ní se už tísnily vězeňkyně z jiných cel a pater, z izolací i karantény. Ty, které v Pawiaku seděly už rok, které si myslely, že na ně na Szuchově třídě<sup>4</sup> zapoměli, i ty, zavřené sem před měsícem a pořád ještě nasáklé svobodou. Měly opálenou pleť, byly na nich vidět stopy slunce, které do cel Pawiaku nikdy nezasvitne.

---

4 Na Szuchově třídě sídlilo varšavské Gestapo. Poznámka překladatele.

V transportní cele se některé zaníceně modlily, jiné si zkoušely vzpomenout, co vědí o Osvětím a o táborech vůbec. A pár se jich oddalo takzvanému šibeničnímu humoru a začalo se častovat vtipy.

„Budeš tam mít fajnový účes.“

Věděly jsme totiž, že vězňům tam vyholovali hlavy.

„Jo, a navrch dostaneš číslo, aby ses neztratila.“

„Aspoň povedeš ctnostný život, protože povídat si tam s mužskými je zakázáno...“

„Sklapněte!“ ucedila nevrle mezi zuby Stefa.

Stefa bez ustání plakala. Nechala doma malého synka a nedovedla se smířit s tím, že ho možná už nikdy neuvidí. Povíдалa mi, že ji pronásledují jeho oči plné výčitek, že se nechala sebrat, že ona, taková rozumná matka, byla proti těm vrahům bezmocná. Pořád viděla ty oči a vztažené ruce, říkala, že z toho brzy zešílí. V slzách mi tiskla ruce a ustavičně opakovala:

„Co teď asi dělá, můj chlapeček? Čeká na mě. Bože, až se moji drazí dozvědí, že mě odvezli...“

Nemohla jsem to poslouchat. Co jsem jí měla říct? Napadalo mě totéž. Až se moji nejbližší dozvědí, že mě odvezli... Představila jsem si mámu, jak běží za bachaři a dává jim balíček pro mě, který jí ale vracejí – a začalo se mi svírat hrdlo.

„Víš, Stefo, neměly bychom plakat, zrovna my ne... vždyť je válka!“

Nic nepomohlo. Rozhlédla jsem se po cele. Vtipkování i živé rozmluvy ustaly. Stále víc z nás propadalo pláči. Jednu chvíli se zdálo, že naše štkání splynulo do jednoho mocného nářku, že stěny musejí puknout pod návalem těch srdceryvných vzlyků a vypustit nás na svobodu – do Varšavy.

Ale stěny nepukly, žádný zázrak se nestal. Místo toho paní Pawliczová z cely 43 dostala hysterický záchvat. Vběhla doprostřed cely a za-

čala máchat rukama. Ústa měla zkrivená v jakémisi zděšeném úšklebku, oči plné šíleného zoufalství.

„Víte, kam jedeme? Na zábavu. Takovou zábavu jste ještě neviděly. Vezmu si svůj nový klobouk. Jen se koukněte, kdo na ten flám jede, samé pěkné mladé ženské. A budeme tančit, jak oni budou hrát. Však uvidíte...“

V koutku úst jí vyrazila pěna, obrátila oči v sloup – odnesly jsme ji na pryčnu. Dlouho pak ještě hrozně křičela, než konečně zmlkla.

„No, holky, pomodlíme se a zkusíme usnout. Zítra nás čeká dlouhá a sotva příjemná cesta.“

Všechny poklekly. Z nějaké cely zaznívala večerní modlitba. Mřížkou u stropu nahlížela dovnitř parná srpnová noc. Někde blízko, a přece tak daleko se u Visly procházeli lidé. Někde blízko, a přece tak daleko spal Stefin malý synek. A někde blízko, a přece tak daleko bděla moje máma.

Té noci málokterá zamhouřila oči.

V šest ráno se objevil Vykuleneč a nařídil nám vyjít ven. Hned. Tak, jak jsme byly. Spočítali nás a vyvolávali podle transportního seznamu. Všechno bylo v pořádku. Vzápětí nás odvedli. Věžeňští psi vztekle štěkali. Nikdo z nás si nevzal chleba, natož svršky. Ostatně ten darebák nám tvrdil, že se do cely ještě vrátíme, že nás jen spočítají. Oblečení, které jsme si pracně sehnaly, nastřádané zásoby darované spoluvězeňkyněmi, které nešly do transportu – to všechno zůstalo v transportní cele.

Šly jsme vyděšené, nevyspalé, vyčerpané na nádvoří Pawiaku. Z oken vyhlíželi bledí vězni z mužské části – z té jelo pryč také asi osm set lidí. Byl to jeden z největších transportů.

Vypasený esesák nás rozdělával do pětistupu, přepočítával a přitom vřeštěl a chrlil na nás nadávky. Držely jsem se se Zosiou pohromadě.

Pokoušela jsem se nedat najevo nervozitu, ale marně. Nakonec přijely nákladáky a odvezly nás na nádraží.

Přes město jsme se hnaly pod ostrahou četníků v přílbách a s puškami. Lidé na ulicích šli právě do práce. Zděšeně hleděli na přeplněná auta, ve kterých hledali své známé. Dívala jsem se na ty šťastlivce, kteří si chodili po Varšavě. Možná se někdo z mých blízkých ukáže, říkála jsem si, možná zavolá směrem k uhánějícímu autu. Ale nikdo se neobjevil.

Naložili nás do dobytčáků, zalígrovali je a zatloukli jim okénka.

„Pohřbí nás tu zaživa!“ zvolal kdosi.

Vagony sebou cukaly sem a tam, nějakou dobu trvalo, než seřadili vlak. Nakonec zaskřípala kola a řetěz vagonů se dal do pohybu. Nevím, jak se to stalo, ale najednou, bez domluvy se ze všech koutů ozvalo: „Neodvrhneme zemi, odkud pochází náš rod.“<sup>5</sup>

Vlak jel stále rychleji, jeho lomoz přehlušoval melodii i slova. Rytmičky vyklepával jen jednu strašnou pravdu o cíli naší cesty: *Do Osvětimi, do Osvětimi!* V deset hodin večer se vlak zastavil uprostřed pole.<sup>6</sup>

„*Aussteigen!*“ zazněl německý povel. Otevřeli i náš vagon. A znovu psi, všude bylo tolik psů, vztekle štěkajících, vyjících a dorážejících na nás.

Znovu jsme šly v pětistupu, poháněny křikem esesáků. Šly jsme mlčky.

Před námi se rozkládal tábor. Byl pořád blíž. Elektřinou nabitě dráty se blýskaly a strážní věže jako by visely ve vzduchu. Kráčely jsme pravidelným krokem, každý se nám ozvěnou odrážel v hlavě.

---

5 Počínaje třetím polským vydáním z roku 1951 byla úvodní slova vlastenecké a protiněmecké písně *Rota* (Přísaha) z počátku 20. století nahrazena neutrálními a přijatelnějšími slovy z Dąbrowského mazurky (*Mazurek Dąbrowskiego*), tedy oficiální polské státní hymny: *Jeszcze Polska nie zginęła* (Ještě Polsko nezhytnulo).

6 Bylo to 24. srpna 1943.

*Takže to je ono, takhle vypadá!* pomyslela jsem si. Pohlédla jsem na Zosiu. Držela hlavu podivně vysoko, rty měla zúžené. Věděla, že se na ni dívám. Bála se mi pohled oplatit. V tu chvíli jsme prošly branou tábora. Odvrátila jsem zrak. Střízlivý rozum mi řekl: „Jsi v táboře. Tohle je Osvětim – *Vernichtungslager*, vyhlašovací tábor – odtud není návratu.“

„Vešly jsme do pekla,“ pronesla Zosia jakýmsi cizím, odtžitým hlasem a uštěpačně dodala: „Co myslíš, usmaží si nás na páni?“

„Myslím, že umřeme jinak. Nevím jak a nechci o tom přemýšlet. Nedívej se nahoru, nedívej se na dráty, ber na vědomí jen baráky. Tam spí lidi jako my. Koukni, kolik těch baráků je – ráno začíná práce a noc netrvá věčně. Mysli na to, že válka snad brzy skončí... Zkusíme vydržet, možná se ještě někdy vzbudíš uprostřed noci, jako je tahle, a nikde nebudou ani dráty, ani psi, ani baráky. Kolem bude les nebo město, prostorná krajina... Nestojí tenhle okamžik, ta chvíle radosti z jejich porážky... až někdy nastane... za trápení a výdrž?“

„Stojí, jenže na nás samotných bude záležet tak málo!“

„Uvidíme... Zosio, musíme si slíbit, že nás nic nepřemůže... Jenom smrt.“

Zavedli nás do nějakého baráku. Lehly jsme si na podlahu – Zosia, Stefa, Hanka, my mladé ženy spojené hrůzou, bolestí, strachem a přátelstvím.

Naši mysl okupovala jediná myšlenka, která nám nedovolila usnout ani klidně ležet:

*Jaký bude zítřek?*

Všichni si z dětství pamatujeme pohádky, které nám vyprávěli. Každá pravá pohádka má svou hlavní zlou postavu. Nějakou ježibabu, létající na koštěti. Kdyby se taková pohádková ježibaba zhmotnila, určitě by

vypadala jako Němka s černým vinklem.<sup>7</sup> Napadla mě právě ona, protože jedna taková na nás nejvíce zapůsobila. V baráku, do kterého nás dali, seděla na stoličce, s nohama od sebe a holí v masité pracce, tlustá, odulá, nepřátelská. Nikdo se k ní nesměl přiblížit. Našla se ale jedna odvážná, která se jí německy zeptala:

„Dostaneme něco k jídlu?“

Všechny jsme měly stejnou otázku, protože nás trápil hrozný hlad.

Ale Němka ji neslyšela, nebo dělala, že neslyší.

Jiná vězeňkyně zopakovala dotaz ještě hlasitěji:

„Kdy dostaneme najíst?“

Ježibaba se zvířeckým způsobem poškrábala v podpaží, přehodila si hůl z jedné ruky do druhé (několik holek raději uhnulo) a začala se náhle smát, nebo spíše řehotat opilecky chraplavým mužským hlasem:

„Jo tak vy byste už chtěly žrát, *verfluchte Schweine!*<sup>8</sup> Nač ten kvalt, snad si nemyslíte, že dostanete kakao a housku s máslem? Já jsem ne-žrala hromadu let a pořád se směju.“

---

7 Německy *Winkel*, trojúhelník. Míněna je trojúhelníková nášivka na oděvu vězně. Jejich barva zpravidla prozrazovala důvod uvěznění v koncentračním táboře. Červený trojúhelník náležel nejpočetnější kategorii politických vězňů (byly však případy, kdy se červený vinkl uděloval za pašeráctví či nelegální přechod hranice; záleželo na rozhodnutí místního Gestapa), zelený nosili kriminálníci, černý osoby prohlášené za asociální. Mezi asociály patřily prostitutky a později také lidé, kteří se vyhnuli pracovní povinnosti (měli neomluvené absence či si svévolně prodloužili dovolenou). Ti do tábora nastupovali na šestitýdenní „výchovný“ pobyt. Polek s černým trojúhelníkem bylo málo. Fialovým trojúhelníkem se označovali svědkové Jehovovi, růžovým homosexuálové. Pro židovské vězně, představující od poloviny roku 1942 nejpočetnější etnickou skupinu, bylo zavedeno označení šesticípou hvězdou, tvořenou kombinací dvou trojúhelníků: žlutého a jednoho z výše popsanych barevných. Od poloviny roku 1944 žlutý trojúhelník nahradil proužek stejné barvy, umístěný nad druhým trojúhelníkem.

8 Prasata mizerná!



Pořád se přitom škrábala na těle a mávala holí. Ve slabém světle lampičky vypadala strašidelně.

Zosia komicky přimhouřila oči, až mě to rozesmálo.

„Štípní mě,“ řekla, „jestli se mi to nezdá. Tohle je opravdu ženská?“

„Asi jo... Třeba i ona byla kdysi normální, měla domov. Možná, že zdivočela až tady.“

„Nechceš tím snad říct, že i my dopadneme takhle?“

„Ne, my takhle nemůžeme dopadnout, a proto umřeme.“

Tehdy jsem ještě nevěděla, jak moc jsem se mylila v odhadu, jaké typy lidí mohou pobyt v táboře přečkat. Naši odvážnou spoluvězeňkyni vulgárnost Němky neznechutila a vzápětí se jí znovu zeptala:

„Umírá se tu rychle?“

„A proč? Já jsem tady zavřená vosum let, seděla jsem už před válkou, a pořád žiju. Teda žiju jako jediná z těch vosumdesáti, nebo kolik nás bylo.“

Pronesla to skoro lidským hlasem. Byly jsme otřesené. Každou napadlo totéž – nás je sto devadesát, kolik nás bude naživu po roce, po dvou letech?

„A na co umřely?“

Němka vrhla na tazatelku matný pohled:

„No na rýmu přece, *du dummes Arschloch!*“ Najednou vstala a opět se začala chraplavě řehtat: „Na smrt – *auf Tod* – v koncentráku se chcepe na smrt, chápeš? Nechápeš, ale pochopíš, až zdechneš!“

Zosia si zakryla oči. Došlo jí, co ježibaba řekla, i když německy neuměla. Já jsem se schoulila, jako by mě někdo praštil. Ježibaba si zase sedla a chvíli si ještě cosi mumlala pod vousy. Přestaly jsme se vyptávat, žádná z nás se nesmála.

„No... tak jsme se něco málo dozvěděly,“ řekla jsem nahlas. „Jestli všechno bude jako teď na začátku, v pohodě přežijeme dva týdny.“

Do rána nikdo už nepromluvil.